

Eros og dionysos treða dansin

Jógván
Isaksen,
dokumenta-
höfundur

Søgurnar í „Gamaliels Besættelse“ eru um kærleika, uppvøxtur og tilverukor

William Heinesen hevur fleiri ferðir sagt frá, hvussu nær yngri beiggin Heini stóð honum. Meðan William búið í Danmark setti pápin Heina í skráddaralæru, har hann sambært eldra beiggjan einki hevði at gera, tí hann var útímaður burturav. Tískil tók William hann úr læruni, og eitt skifti búið teir saman. Nitjan ára gaml fór Heini til Vancouver í Kanada og arbeiðdi sum skóghoggari. Í einari arbeiðslegu fékk hann tyfus, bleiv frískur aftur, men fékk síðani tuberklar og doyði eftir stuttari tíð.

Í fyrstu søguni í „Gamaliels Besættelse“ frá 1960 eitur hövudsakspersónurin Leo, er 19 ár gaml og frá Hebridunum. Hann er skóghoggari, hevur akkurát verið álvarsliga sjúkur av tyfus, og lesarin hittir hann á einum kamari í Vancouver, dagin fyrri hann ætla sær aftur í skóghoggaraleguna.

„Det fortyllede Lys“ endaði við søguni um Lin Po, sum varð dómur at liva sitt lív umatfur - og var lukkuligur. Í „Sjælen“, soleiðis eitur fyrsta søgan í øðrum sávinum, fólar Leo seg endurlóddan, tí hann hevur verið hjá deyðanum og er komin aftur: „Det var så underligt at leve i tiden efter den yderste tid“.

Leo stendur at bresta av lívshugi og lívsmegi, og hann sigur seg elska alla verðina, men serstakliga gentuna Polonu, sum hann kvøldið fyrri hevur møtt á einum vertshúsi. Hon minnir hann um *Mammie*, hevur tey somu gráu eygini sum tann deyða mamman, og hann letur allar sínar kendslur og sín longsul floyma út yvir Polonu. Og hóast hennara lív í stóran mun hevur verið ein sorgarleikur, gert hon tann góða kvinnan, og fundurin teirra millum er reinur og skærur.

Næsta morgun er Polona horvin, og tað sortnar fyrri eygunum á Leo, men bara eitt stutt bil, so er tað av. Leo er ungur, og framtíðin bífar.

Tað er lítil ivi um, at íblástur til søguna stavar frá lagnuni hjá beiggjanum, og at hövundurin ímyndar sær, hvussu teir seinastu dagar hjá honum kunnu hava verið. Men harumframt er søgan í sjálvum sær ein sterk mynd av, hvussu ungdomur og kærleiki møtast, líkamikið hvussu um-støðurnar eru.

Pygmalion

Í skaldskapinum hjá Williami Heinesen eru nøvnini á persónum aldrin tilvildarlig, og tá ið tann ungi, danski læknin í søguni „*Atalanta*“ eitur Ribolt, fara ávaringarklokkurnar í gongd. Í fólkaávisuni „*Ribolt og Guldborg*“ trýstir Ribolt sín eigna kærleika íggjøgnum, og úrslitið er vanlagna og deyði.

Tá ið mamma ta vanrøktu Atalantu doyir, fær Ribolt lækni yvirtalað húshaldskonuna, at tey skulu taka sær av gentuni og gera hana til fólk. Atalanta er nitjan ára gomul, men vegna uppvøxturin er hon sálarliga lítið búgvin. Í fyrstani er nógvi stríð av gentuni, men sum frá líður fer hon at ganga húshaldskonuni til handa - og hon verður fullkomiliga burturi í Ribolt lækna.

Ribolt, hvørs kona og dóttir á sumri skulu koma úr Danmark, er fólkaávinur og góðvarin. Hann skeldar inn á embætismenninar, at teir ikki gera nokk at basa drykkiskapinum, og hann ivast ikki í, at konan fer at dáma ta ungu gentuna. Sjálvst ið húshaldskonan fortelur, at slaturin gongur um hann og Atalantu, slær hann alt upp í glens, men á nátt ger Atalanta vart við seg í huganum á honum. Næsta morgun fær hann sær kalt brúsbáð.

Ribolt er modernaður, lesur bløð og bókur, harímillum tann víðgongda liberalistin Herbert Spencer. Tað er hann við orðingini *survival of the fittest*. Tann sosialt sinnaði Ribolt er ímóti Spencer, og sigur seg ikki vera í iva um, at tað ber til at hevja fólk upp úr óhúmskuni, at eingin frammanundan er dómur at liva sitt lív har.

So kemur doktarafrikan. Snøgg, væl ílatin og hon sær hvørki húshaldskonuna ella Atalantu: „Det så ud som om hun havde smilet uafbrudt på hele den lange rejse og nu var lidt træt i mundvigene og kold om de store, flotte fortænder“. Ribolt er hjartagóður, men eingin menniskjakennari. Atalanta gert nú vis í, at henni er tap í hendi, og hon druknar seg.

Sum ein Pygmalion hevur Ribolt lækni skapað Atalantu, men meðan tað í Pygmalions føri snúði seg um eina standmynd, sum Afroditi gjørdi livandi, so er Atalanta eitt menniskja við dreymum og kenslum. Og tað er ikki at spæla við.

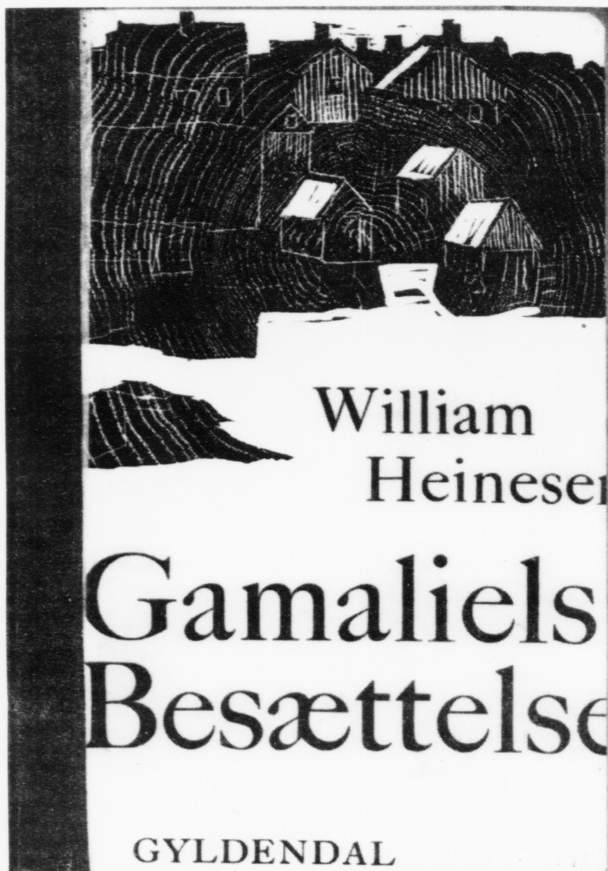
Jólaevangelíð

Í „*Jomfrufødselen*“ verða liv og deyði sum ikki einaferð sett upp ímóti hvørjum øðrum. Hvussu hárfínur munurin kann vera, gert greitt á fyrstu síðu. Ávegis úr Íslandi til Danmark upp undir jólini 1919 ber damparin Botnia við eina rekaminu, og útkiksmáðurin heldur, at evsta lotan er komin, men einki hendir:

„Skibet stævnede roligt videre og bølgerne skød lystige lyn i den klare sol. Han tænkte, at det ville de have gjort ganske på samme måde om skibet var gået ned, solen ville have skinnnet videre og verden gået sin gang.“ So hava vit fingið perspektivið.

Hann otlar veðrið, og skjótt eru at kalla eingi ferðafólk uppi. Bara í salongini hava triggir íslendingar og ein føroyingur skorað seg fastar og sita og drekkja og syngja. Teir eru Helgason lækni, Balthazar urmakari - prestasonur og sjálvur prestlærdur, men hann hevur vent kristidóminum bakið, tí hann metir hann ómoralskan - tann gitni yrkjarin Einar Benediktsson og Gregersen, sum er maskinmeistari og føroyingur. Gregersen er fráhaldsmáður, men kvøður kortini „Geipatát“ sum sitt íkast, meðan íslendingarnir halda seg til passíonssálmarnar eftir Hallgrím Pétursson, og eina av teimum veldugu nýromantisku yrkingunum hjá Einari Benediktssoni.

Í neðra vísir tað seg, at tann seyttjan ára gamla kahútsjomfrúin Maria er komin at eiga, og Helgason lækni má jólanátt vera burðarhjálpari. Jomfrúgvin, sum hjálpar Mariu eitur Frú Davidsen, tann religiøsi kokkurin Josef, Balthazar hava við nevnt, og eftir føðingina verður luktisli brennt, og ein skíbsdrongur fer at hugsa um „gull, roykils og myruru“. Her eru allar árar lagdar út at fáa fram parallellar til gleðibóðskapin í Nýggja Testamenti, um somu tíð sum umhvørvið er fullkomiliga verðsligt. Øðrvísi var tað jú heldur ikki fyrri Jesus.

GYLDENDAL

Men William Heinesen steðgar ikki her. Skiparin, sum altíð smilist, og aldrin tykist at leggja seg út í nakað, eitur Thygesen, sum kemur av Tóri, tvs. hann er gud uppi á brúnni. Stýrimáðurin eitur Strange og er sum ein hövðseingil eftir kokkinum, tá ið hann gert ólátaður. Undir illveðrinum verða teir fyra uppi í salongini umtalaðir sum teir fyra reiðmenninir, og Opinberingin kemur fram fyrri lesaran. Balthazar er feigur, Einar Benediktsson er tann sigurssæli, Helgason lækni ger mun ímillum lív og deyða, og maskinurnar hjá Gregersen kunnu umboða tann mátt, sum undir fyrra veraldarbardaga legði partar av Europa í oyði.

Ansast skal eftir, hvussu langt tú fert eftir hesi leið, men tað er lítil ivi um, at hövundurin hevur skemað sær óført. Afturat hesum kanst tú so leggja miðaldar-myndina av mannaættini sum eitt skip, sum stevnir út í tíðina. (Christian Matras brúkar somu mynd í yrkingini „Viðoy“).

18 í skugganum

Eins og nógvar aðrar av søgunum hjá Williami Heinesen verður eisini „*Gamaliels Besættelse*“ tíðarfest: »Handlingen udspiller sig år

1906, det historiske år da telegrafkablet under megen højtidelighed bragtes i land i Thorshavn og indledte en ny epoke i Færøernes umadelig sejlivede og den dag i dag stadig vildt og anakronistisk blomstrende middelalder«. Í 1906 blivu eisini teir fyrstu politisku flokkarnir stovnaðir, og tað bleiv samtykt at hava atkvøðugreiðslu um brennivinslógávvuna. Sanniliga eitt ár, sum boðaði frá stórum broytingum í føroyska samfelagnum.

Gamaliel, eyknevndur Potifutt ella Einglabarnið, er umsjónarmáður í Rómers Handli. Hann er um tríati ára aldur, og meðferðin fær fólk at hugsa um smáfuglar, sum kunnu at standa stillir í luftini. Í greinini um nevnt, at William Heinesen stundum letur týðningar gliða frá samanburði til veruleika. Soleiðis er eisini her. Frá at fólk koma í tankar um fugl, tá ið tey síggja Gamaliel, so verður hann meira enn einaferð umrøddur sum ein fuglur: »han flagrede hid og did dagen lang og stod stille i luften her og der«.

Fríggjadagin trettanda juli er sovørðin hiti, at eingin veit um slíkt. Luftin er elektrisk, og Gamaliel heldur seg fáa